

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الگوی جامع نرسه و تشویق کودکان و

نوجوانان

راهنمای تشویق - تشویق

مخصوص والدین، معلمان و مربیان

تألیف:

سعیدآرمون، مهدی آقای، حامد آبش زاده اصل

پیشگفتار

کتاب حاضر حاصل تحقیقات و مقاله‌هایی است که در چندین جشنواره معتبر علمی، از جمله در جشنواره ملی قرآن و عترت دانشجویان دانشگاه‌های سراسر کشور، جشنواره علمی و فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌های فرهنگیان و چند جشنواره دیگر، حائز رتبه‌های برتر علمی شده و موجب تقدیر از طرف روسای کل دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه پیام نور گردیده است. گرچه تا به حال مقاله‌هایی با موضوع تنبیه و تشویق کودک و نوجوان، به زبان فارسی منتشر شده است، اما به ندرت میتوان کتابی با موضوع تنبیه و تشویق کودک و نوجوان پیدا کرد، که از لحاظ جامعیت موضوعات مطرح شده، همانند این کتاب باشد. موضوع کتاب، یکی از دغدغه‌های بسیار مهم مولفان بوده است، چرا که به یقین می‌توان گفت یکی از دلایل بسیار مهم رفتارهای نا به هنجار اکثر نوجوانان امروزی این است که روابط خوب و صحیح که متناسب با اقتضای سنی آنها باشد را نمی‌بینند. کتاب حاضر به منظور پاسخگویی به نیازهای مهارتی معلمان و والدین در برقراری ارتباط صحیح با کودکان و نوجوانان به هنگام انجام رفتارهای خوب و یا بد آنها تالیف شده است. ما سعی در ایجاد یک الگوی صحیح تنبیهی و تشویقی در میان معلمان و والدین بوده‌ایم. چرا که جای خالی چنین الگویی در مدارس و خانواده‌ها بسیار به چشم می‌خورد، الگویی که مطابق با سبک زندگی و آداب و رسوم مردم جامعه ایرانی باشد، تا نقش تاثیر این الگو هر چه بیشتر در زندگی مردم جلوه‌گر شود. امید است معلم و تربیت کودکان عزیز سرزمینم با روشی اصولی و استاندارد همراه باشد، تا آینده جامعه در دست افرادی باشد که مهارت‌های خوبی برای زندگی خوب و سالم داشته باشند.

سعید آرمون

تیر ماه ۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲	مقدمه
۱۵	تعاریف تشویق
۱۶	تعاریف تنبیه
۱۷	دیدگاه اسلام در مورد تنبیه و تشویق کودکان و نوجوان
۱۹	تشویق در قرآن
۲۰	پاداش و تشویق؛ ابزارهای تأثیرگذار
۲۱	پاداش؛ مادی و غیرمادی
۲۱	همراه بودن پاداش و تنبیه
۲۲	مراتب گوناگون پاداش
۲۳	تنبیه در قرآن
۲۳	تنبیه؛ عامل تأثیرگذار
۲۴	تنبیه برای همه‌ی خطاکاران
۲۴	رحمت و بخشش پیش و پس از تنبیه
۲۵	ضرورت تنبیه برای خطای بخشش ناپذیر
۲۶	مرحله‌ای بودن اجرای تنبیه
۲۶	تشویق در نهج البلاغه

- ۲۷..... پی آمدهای تشویق الهی برای بندگان صالح خدا
- ۲۷..... تشویق نیکوکار، عامل بازدارنده‌ی تخلف
- ۲۸..... تنبیه در نهج البلاغه
- ۲۸..... تنبیه؛ راه کار نفوذ در دیگران
- ۲۸..... ممنوعیت تبعص در مجازات
- ۲۹..... تنبیه آخرین شیوه‌ی درمان
- ۲۹..... تنبیه خطاکار ای تریق نیکوکار
- ۲۹..... دیدگاه روانشناسی در مورد تنبیه کودکان و نوجوانان
- ۲۹..... (۱) علی اکبر سیف
- ۳۰..... (۲) امانوئل کانت
- ۳۰..... (۳) ادوین ری گاتری
- ۳۲..... (۴) آلبرت بندورا
- ۳۳..... تقدم تشویق بر تنبیه
- ۳۴..... فارابی، فیلسوف بزرگ مسلمان نیز بر این باور است:
- ۳۴..... شیوه‌های تشویق صحیح
- ۳۴..... شیوه‌ی کلامی
- ۳۵..... تحسین
- ۳۵..... رضایت‌مندی
- ۳۷..... دعا کردن

- ۳۷..... تحریض (مشتاق) کردن
- ۳۸..... درود فرستادن
- ۳۹..... وعده دادن
- ۳۹..... وعده‌ی مادی
- ۳۹..... وعده‌ی معنایی
- ۳۹..... چند نکته مهم
- ۴۰..... شیوه‌ی مالی
- ۴۱..... شیوه‌ی عاطفی - روانی
- ۴۲..... شیوه‌ی ارزشی (معنوی)
- ۴۲..... ویژگی‌های تشویق صحیح
- ۴۳..... تعلق گرفتن تشویق به رفتار و کردار نیک شخص
- ۴۳..... متناسب بودن تشویق با رفتار
- ۴۴..... تشویق به هنگام
- ۴۵..... متعادل بودن تشویق
- ۴۵..... تشویق؛ وسیله نه هدف
- ۴۶..... آشکار بودن دلیل تشویق
- ۴۷..... ۲- برپا داشتن نماز
- ۴۸..... شخصیت فرد تشویق کننده
- ۴۹..... پیامدهای تشویق صحیح کودک و نوجوان

- ۴۹..... تشویق و پیشرفت و سازندگی
- ۵۰..... تشویق و پرورش انسانی
- ۵۰..... تشویق و فراگیری دانش
- ۵۱..... تشویق‌های زیانبار کودکان و نوجوانان
- ۵۱..... تشویق آثارهای نامطلوب
- ۵۳..... تشویق بیش از اندازه
- ۵۴..... شیوه‌های تنبیه (مراحل هشتگانه تنبیه)
- ۵۴..... آگاهی همراه با کنایه (تذکره غیر مستقیم)
- ۵۴..... تعاف
- ۵۶..... تذکر و نصیحت
- ۵۶..... عوامل مؤثر در موعظه و نصیحت
- ۵۶..... موعظه در خلوت
- ۵۶..... موعظه در وقت و زمان معین
- ۵۷..... موعظه با حکمت و دلیل
- ۵۷..... موعظه با در نظر گرفتن زمینه‌ها
- ۵۷..... موعظه با در نظر گرفتن سن
- ۵۷..... موعظه با خضوع و خشوع
- ۵۸..... ملامت و سرزنش
- ۵۹..... محروم نمودن

۵۹	قه‌ر کردن
۶۰	اخطار
۶۰	اخراج از موقعیت
۶۱	ویژگی‌های تنبیه صحیح کودک و نوجوان
۶۱	تعلق گرفتن تنبیه فقط به کردار ناپسند شخص
۶۱	سنجیده بودن تنبیه
۶۲	تنبیه؛ مایه‌ی بیداری
۶۲	توجه مربی نسبت به تنبیه
۶۳	توجه به تفاوت‌های فردی
۶۴	شروط موثر بودن تنبیه
۶۵	اگر تنبیه موثر واقع نشد چه کنیم
۶۶	آسیب‌شناسی تشویق و تنبیه در سطح خانواده و مدرسه
۶۶	موارد اشتباه در مورد تشویق و تنبیه
۶۶	تقدم تنبیه بر تشویق
۶۶	در نظر نگرفتن تفاوت‌های فردی
۶۸	رغبت نیافریدن تشویق‌ها
۶۸	عمل نکردن به وعده‌های تشویقی و تنبیهی
۶۹	رخت بربستن نگاه معنادار از صحنه‌ی تشویق و تنبیه
۶۹	از میان رفتن اقتدار پدر و مادر

- اینک پرسش آن است که چگونه می‌توانیم اقتدار خود را افزایش دهیم؟ ۷۰
- نیافتن علت‌ها ۷۱
- بی‌توجهی به هدایت پیش از تنبیه ۷۲
- ارتباط کلامی نامطلوب ۷۳
- عوارض ناشی از تنبیه نادرست کودک و نوجوان ۷۴
- فوائد تنبیه بجا و متناسب ۷۶
- الف. اصلاح رفتار ۷۶
- ب. یافتن راه صواب ۷۷
- ج. اثر بخشی فوری ۷۷
- د. تضعیف رفتار نادرست ۷۸
- ه. ایجاد بیداری ۷۸
- عوامل موثر در تشویق کودک و نوجوان ۷۸
- عوامل درونی ۷۸
- عوامل برونی ۷۸
- شرایط و حدود تنبیه ۷۹
- شناخت میزان آمادگی کودک ۷۹
- خلاصه ۸۰
- پیشنهادهای ۸۲
- منابع و مآخذ ۸۶

کودکان و نوجوانان در سنین بسیار حساسی قرار دارند که هر گونه گفتار و رفتار کوچک از طرف معلمان و والدین، تاثیرات زیادی در رفتار، گفتار و در نتیجه شخصیتشان به جا می‌گذارد. بنابراین داشتن مهارت‌های کافی برای معلمان و والدین در مواجهه با رفتارهای مختلف کودکان و نوجوانان، لازم و ضروری است. امروزه اگر می‌بینیم که نوجوانان از والدین و معلمانشان فاصله عاطفی گرفته‌اند و نتایج سوء این فاصله گریبانگیر خانواده‌هاست. حتی جامعه، در ابعاد گسترده و به صورت ناراحت کننده شده است، به این موضوع بسیار مهم دست می‌یابیم که نتوانسته ایم با آن‌ها روابط خوب و هدفمند برقرار کنیم. بخش بزرگی از این نقص مهارت رابطه‌ای، به عدم توانایی بزرگترها در انتخاب رفتارهای صحیح در برابر اعمال غریب و بد کودکان و نوجوانان دارد. کتاب الگوی جامع تنبیه و تشویق کودکان و نوجوانان، منبع مطالعه‌ای خوبی برای والدین، معلمان و همه افرادی که با کودکان و نوجوانان در رابطه هستند، می‌باشد. تا بهتر و بیشتر بتوانند با نسل تازه که تفاوت‌های زیادی هم با آنها دارند به تعامل برپندارند.

مقدمه

نحوه تعلیم و تربیت کودکان امروز یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده سرنوشت یک خانواده و در نتیجه سرنوشت یک کشور به حساب می آید. در حقیقت فردای هر جامعه - ای در اکثر زمینه ها، به آموزش و پرورش کودکان امروز آن بستگی دارد. یکی از مواردی که در تعلیم و تربیت کودک به ظاهر ساده به نظر میرسد، اما نقش بسیار مهمی ایفا میکند، نحوه تنبیه و تشویق کودکان و نوجوانان است. هدف از نوشتن این کتاب ارائه یک روش ترویجی و تنبیهی جامع و کامل به والدین، معلمان و مربیان جامعه ایرانی می - باشد.

تعلیم و تربیت کودک مفولدی است که امروزه در تمامی جوامع از اهمیت خاصی برخوردار است. یکی از عواملی که به وسیله آن می توان کیفیت تعلیم و تربیت والدین و معلم ها را مورد سنجش قرار داد، نحوه تنبیه و تشویق کودک است. تنبیه و تشویقی که به زندگی کودک جهت مثبتی می دهد و می تواند کودک را در رسیدن به مرحله شکوفا کردن استعدادهایش کمک کند. این نوع تنبیه و تشویق کیفیت تعلیم و تربیت معلم و والدین را افزایش می دهد. اما هر روش تنبیهی و تشویقی حتی تا بدای کودک مفید باشد، و باید یک روش و الگوی عملی جامع و کامل برای تنبیه و تشویق کودک در تمامی مدارس و خانواده ها به وجود بیاید تا نحوه برخورد با کار خوب و بد کودکان تحت چارچوب صحیح مشخص شود.

تنبیه یکی از روش هایی است که در موارد و موقعیت های خاصی به عنوان یک روش اصلاحی رفتار، عمل می کند و در حذف رفتار نامطلوب و یادگیری رفتار مطلوب تحت

شرایط ویژه‌ای کمک کننده است. اما متأسفانه بکارگیری بی حد و حصر تنبیه به شکل بسیار مخرب و غالباً بدون نتیجه، در بعضی موقعیت‌ها آن را به صورت عامل تخریبی جلوه گر کرده است. متأسفانه هر موقع از تنبیه کودک صحبتی به میان می‌آید افکار به سوی تنبیه بدنی جلب می‌شود، در صورتی که تنبیه کودک انواع مختلفی دارد که میتواند مفید بوده و اصلاحگر رفتارهای نامناسب کودک و جهت دادن به رفتارهای خوب وی باشد. تنبیه بدنی نمیتواند کمک کننده به مسیر تعلیم و تربیت باشد، به این دلیل که عوارض جسمانی و روانی بسیاری برای کودک به بار می‌آورد.

«حضرت علی (ع) در این مورد فرموده‌اند: پند پذیری انسان به وسیله ادب و تربیت است، چهار پایان و حیوانات است که آنها با زدن تربیت می‌شوند» (شکوهی، ۱۳۷۲، ص ۹۸).

متأسفانه برخی از والدین، معلمان و ناظم‌های مدارس از تنبیه‌هایی استفاده می‌کنند که عوارض آنها می‌تواند به کودک آسیب جدی وارد کند. عوارض روانی مانند عدم اعتماد به نفس، عدم خلاقیت و نوآوری، ترس، عدم توانایی در جمع و دوست نداشتن خود، از جمله عوارض تنبیه‌های نامناسب هستند. از عوارض ناشی‌های نادرست نیز می‌توان به مواردی مانند انتظارات بیجای کودک از والدین، لوس شدن، است طلب شدن کودک، شرطی شدن کودک، عدم ظهور استعدادهای درونی کودک، نقش بازی کردن کودک برای به دست آوردن تشویق اشاره کرد. این نوع تنبیه‌ها و تشویق‌ها می‌توانند زندگی کودک را در آینده تحت تأثیر خود قرار دهند. امروزه در مدارس و خانواده‌ها تنبیه‌هایی از قبیل تنبیه‌های بدنی، توهین و خرد کردن شخصیت کودک،

مقایسه کودک با سایر همسالانش، بر سر کودک فریاد زدن، با خشم زیاد به کودک نگاه کردن، محروم کردن طولانی مدت کودک از آنچه که دوست دارد، سرزنش‌ها و ملامت‌های لحظه به لحظه توسط بعضی از والدین، معلمان و به ویژه برخی از ناظم‌های مدارس اعمال می‌شود. برای مثال برخوردی که معلم با یک دانش‌آموز درس نخوانده دارد، یا حتی نمیتوانی یک مساله خیلی ساده را حل کنی؟! این سخن معلم باعث می‌شود دانش‌آموز آموزش اعتماد به نفس خودش را در ریاضی از دست بدهد و هر وقت که با یک مسئله ریاضی روبه‌رو شود حرف معلم در ذهنش تداعی شود و این تصور در وجودش نقش پیدا کند که «واقعاً ریاضی را نمی‌فهمد». معلم با عدم آگاهی از این مساله که کوچکترین سخن یا رفتاری، در کودکان بیشترین تاثیر را دارد با حرف به ظاهر ساده خود می‌تواند مسیر زندگی کودک را تغییر دهد. وجود این مشکلات به علت نبودن یک روش تشویقی و تنبیهی جامع و کامل می‌باشد.

پیچیده شدن زندگی و وجود مشکلات مختلف، باعث شده است که عموم مردم وقت و حوصله کافی برای رفتار صحیح با کودک را نداشته باشند. بر سویی دیگر عدم آگاهی و مطالعه (به علت پایین بودن سرنه مطالعه در ایران)، درباره رفتار مناسب با کودکان و نوجوانان، موجب شده است، بعضی والدین، معلمان و ناظم‌های مدارس برخورد سرسری و بدون برنامه‌ای با آنها داشته باشند و از تنبیه‌ها و تشویق‌های نامناسب استفاده کنند، که برای کودکان و نوجوانان از لحاظ بیماری‌های روانی بسیار خطرناک بوده و باید به این مشکل بسیار مهم توجه فراوان شود، و به این سوال پاسخ داده شود که چرا والدین، معلمان و ناظم‌های مدارس باید ریز بینانه‌تر از وضع موجود در تنبیه و تشویق کردن

کودکان عمل نمایند؟! در غیر این صورت مسأله‌ی چالش برانگیزی به وجود خواهد آمد، به این معنا که در آینده کودکانی تحویل جامعه داده خواهد شد که با کوله‌باری از عقده‌ها و مشکلات روانی در جامعه زندگی خواهند کرد و جامعه‌ای که هدفش رسیدن به یک جایگاه اخلاق مدارانه و موفق، در تمامی زمینه‌ها است، در آینده با این وضع نه تنها به هدف خود نمی‌رسد بلکه از جایگاهی که امروزه در آن قرار دارد سقوط هم می‌کند.

تعاریف تشویق

«کشاندن نفس آدمی به سوی مری، دولتی، ۱۳۷۷، ص ۲۷).

«تشویق به معنای بر سر میل آوردن و رانان کردن است» (قریب، ۱۳۶۷، ص ۲۶۷).

«به دلیل این که شوق، نتیجه‌ی دریافت محبت است، تشویق را می‌توان هرگونه رفتار یا عملی دانست که کسی برای خوش آیند دیگری انجام می‌دهد. به دیگر سخن، تشویق گونه‌ای پاداش و به کار بردن عامل یا عواملی است که افراد را به نیکوکاری وادارد. تشویق برای ارایه‌ی محبت صورت می‌گیرد و نشانه‌ی اعطای رهنمایت و پذیرش رفتار دیگری است» (دولتی، ۱۳۸۱، ص ۱۲).

«تشویق، ره آورد به کار بستن راه کاری تربیتی است که برای ایجاد، اصلاح یا تثبیت یک رفتار صورت می‌گیرد. تشویق، پاداشی کلامی، اشاره‌ای، مادی یا معنوی است که فرد را به سمت و سوی معینی ترغیب می‌کند» (همان، ص ۲۸).